

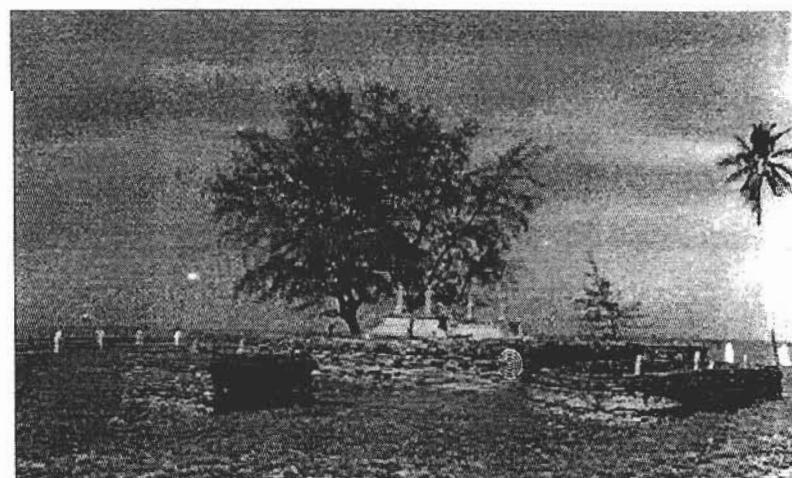
รุ่งเรืองมากก่อนอาณาจักรป่าดานี ในสมัยลังกาสุกกาศนาพุทธมีความเจริญอย่างมาก เนื่องจากมีการพบเหว Hüpp สำหรับน้ำดื่มเล็ก และยังพบแผ่นศิลาที่เป็นอثرนี้และกรอบประตูอาคารที่เป็นปราสาทซึ่งตัวอย่าง

18) มัสยิดสลินดงบ้าย

เป็นมัสยิดกลางของเมืองสายในอดีต สร้างขึ้นในสมัย เด็งกูอันดุล มูตอลิบ (Tengku Abdul Mutallib) ซึ่งเป็นเจ้าเมืองสายคนสุดท้าย มัสยิดแห่งนี้ได้ถูกทิ้งร้างเป็นเวลานานหลายปี จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๕๖๔ มัสยิดแห่งนี้ได้ถูกบูรณะใหม่เพื่อใช้เป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจของชาวมุสลิม มัสยิดสลินดง บ้าย ตั้งอยู่ที่ ต. ตะลุบัน อ.สายบุรี จ.ปัตตานี

19) ภูใบเจ้าเมืองสาย

เมืองสายหรือสายบุรี มีประวัติที่กล่าวถึงในหนังสือประวัติศาสตร์ตั้งแต่ต้นสมัยราชวงศ์ชรีวังสาภกล่าวคือ ในสมัยสุลต่านอิสลามแล้ว ชาห์ พระองค์มีพระธิดาและพระธิดาของพระองค์ได้อภิเชกสมรสกับสุลต่านชาลาจุลดินแห่งเมืองสาย หลังจากนั้นถึงยุคที่ปادานีถูกแบ่งออกเป็น 7 หัวเมือง คือ เมืองปัตตานี เมืองยะหริ่ง เมืองสายบุรี เมืองหนองจิก เมืองรามัน เมืองยะลา และเมืองยะแวง เมืองสายบุรีเริ่มมีเจ้าเมืองปกครองตั้งแต่ พ.ศ. 2359-2445 คือ

- นิเดห์ (Nik Diah) หรือ ราชาก็อกี (Raja Tok Ki)
- นิเลอไบ (Nik Lebai) หรือ ตันกุ ยาลาจุลดิน (Tengku jalaluddin)
- นิกัลซิห์ (Nik kalsih) หรือ ตันกุ อับดุลค่าเดร์ (Tengku Abdul Kaddir)
- นิปิก หรือ (Nik Pik) ตันกุ อับดุลมูดาลิบ (Tengku Abdul Mutallib) (เจ้าเมืองคนสุดท้ายของเมืองสายบุรี)

กูใบของบรรดาเจ้าเมืองสายบุรีแห่งนี้ตั้งอยู่ที่ บ้านลาเวง ขามาขไม้แก่น จังหวัดปัตตานี เป็นกูใบที่ตั้งอยู่ใกล้ชายหาดและบริเวณใกล้เคียงมีพัลบพลาที่ประทับของสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถครองเสด็จทรงงานที่บ้านลาเวง อีกด้วย

2. จังหวัดยะลา

1) บริเวณบ้านสนามบิน-ถ้ำศิลป์

ตั้งอยู่ที่ เกตอามาเกอเมือง จังหวัดยะลา เป็นที่รับสู่เมืองสุราษฎร์ธานี ทางตอนใต้ของประเทศไทย ใกล้กันนั้นมีแม่น้ำปัตตานี บริเวณบ้านสนามบิน เดิมมีโคลกเนินที่เป็นที่ตั้งของชุมชนโบราณ จำกัด

บอกเล่าของผู้รู้ในห้องถันบอกว่าบริเวณแห่งนี้เคยเป็นเมืองเก่า เพราะเมื่อครั้งที่มีการสร้างสนามบินมีการพบเศษเครื่องปั้นดินเผากระจัดกระจายไปทั่วเช่น เทวazuสำหริดขนาดต่างๆ หลาองค์ และวัตถุสำหริดลักษณะ บริเวณใกล้ๆ ทุ่มชนพบภูเขานูนมีถ้ำปรากภูอยู่มากมายแต่ถ้ำที่สำคัญคือถ้ำวัดคุหา และถ้ำศิลป์ เป็นแหล่งที่พบโบราณวัตถุหลายอยุคหลายสมัย ตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์จนถึงสมัยอยุธยาพุทธชูปที่พบเป็นแบบศรีวิชัย มีทั้งพระพิมพ์และพระพุทธชูปสำหริดรวมทั้งที่เป็นแบบเฉพาะของห้องถัน ภาพเขียนที่พบภายในถ้ำศิลป์นับได้ว่าเป็นภาพเขียนสมัยประวัติศาสตร์ที่เก่าแก่ที่สุดในประเทศไทย จึงกล่าวได้ว่าทุ่มชนโน้นเป็นบริเวณสนามบินมีความสัมพันธ์กับถ้ำต่างๆ และศาสนสถานที่ปรากภูอยู่นั้นเอง ปัจจุบันบริเวณสนามบินแห่งนี้ไม่มีเครื่องบินบินขึ้นลงอีกแล้ว สนามบินแห่งนี้ได้กลายเป็นสถานที่ฝึกซ้อมยานต์ของบรรดาเมืองใหม่หัดขับหังหาย และบริเวณถ้ำศิลป์ปัจจุบันไม่ได้ทำการคุ้มครองรักษาปล่อยทิ้งร้างทั้งๆ ที่ครั้งหนึ่งมีการปรับปรุงเช่น การสร้างบันไดถึงบริเวณหน้าถ้ำศิลป์และศาลาพักกระหงทางขึ้นถ้ำศิลป์ส่วนรูปภาพภายในนั้นเป็นที่น่าเสียดายที่บางส่วนได้ถูกทำลายลงแต่บางส่วนยังคงเห็นร่องรอยอยู่บ้าง

2) บ้านอังกฤษไมามา

อังกฤษไลมาน บินตุนกุชอและห์ เป็นเจ้าเมืองยะลาคนสุดท้าย ในสมัยปัจจานีถูกแบ่งเป็น 7 หัวเมือง และมีเจ้าเมืองปกครองเมื่อปี พ.ศ.2539-2445 คือ

- ต่วนยาลอ (Tuan Jalur)
- ต่วนบาโกะ (Tuan Bakok)
- นายยิมซ้าย (Nai Him Sai)
- นายเมือง (Nai Muang)
- ตนกู มูอัมหมัด ซอและห์ (Tengku Muhamad Salleh)
- ต่วนดีมูน (tuan Timun)
- อังกฤษไลมาน-(Tengku Sulaiman)

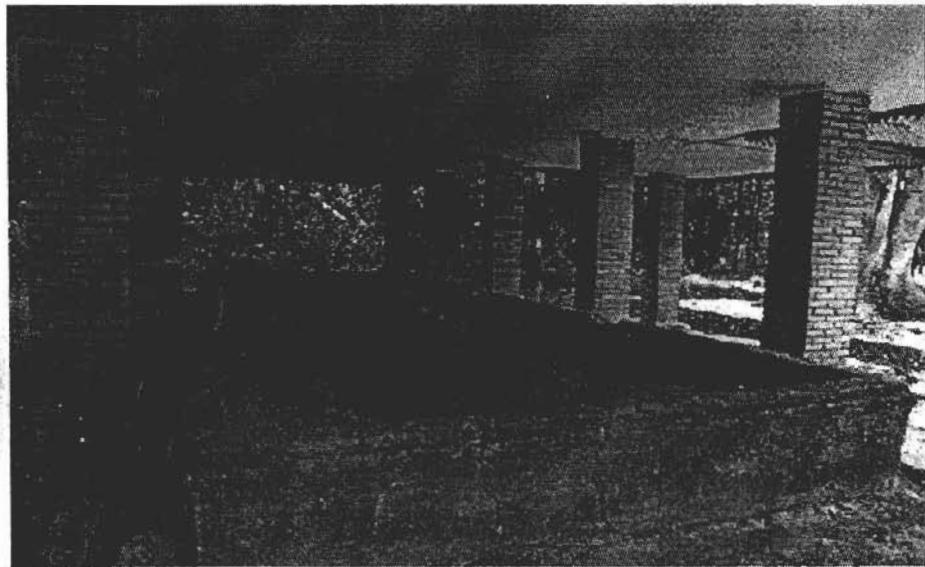
บ้านของ ตนกู อังกฤษไลมาน ตั้งอยู่ที่ บ้านบันนังบารู อำเภอเมือง จังหวัดยะลา เป็นที่น่าเสียดายที่สภาพบ้านของอังกฤษไลมานได้พังทลายลง ไม่เหลือให้เห็นสภาพบ้านเดิมแม้แต่น้อย เนื่องจากโดนพายุฝนเมื่อว่า 2 ปีก่อน

3) ภูเขาอังกฤษไลมาน

ภูเขาอังกฤษไลมาน ตั้งอยู่ที่ บ้านเปาะเส้ง อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

4) ภูโนเตะนิ

ภูโนเตะนิ ต่วนมันໂზຣ หรือ ต่วนเตะนิ ໂຕແລະໜໍ ໄດ້ປະກາດຕັ້ງຕົນເປັນເຈົ້າເມືອງຮາມນັນ
ເມື່ອ พ.ສ.2353 ຮາມນັນເປັນເນື້ອທີ່ມີຄວາມຮ່າງຍາກວ່າເນື້ອງອື່ນຂອງປາຕານີເພຣະມີທິພຍາກຮ່າມາຕີ
ທັງປາໄນ້ ຂອງປາຫຍາກທ່າງໆ ທອງຄໍາ ແຮ່ດີບຸກ ໂດຍເຂພະໜໍມີຄອງແຮ່ທີ່ເກີລີ່ນອື້ນຕົນ ຍຸດປັບປຸງ ແລ້ວ
ແຮ່ແໜ່ງນີ້ໄດ້ກາລຍເປັນການີ່ພິພາທະໜ່ວ່າເນື້ອງຮາມນັນກັບເນື້ອງເປົ້າຄົມ ຈົນເກີດສົງຄຣາມແຍ່ງຊິງແລ້ວແຮ່
ແລ້ມີຜູ້ຄຸນບາດເຈັບລົ້ມຕາຍເປັນຈຳນວນນັກ ພູນເຕີເປັນທີ່ຝຶກພາອີງເຈົ້າເມືອງຮາມນັນ ທ່ານໜຶ່ງດີອ
ຕ่วนມັນໂზຣ (Tuan Mansur) ບໍ່ຮູ້ຕ່າງໆ ໂຕແລະໜໍ (Tuan Nik Tok Leh) ຕ່ານມັນໂზຣເປັນເຈົ້າເມືອງຮາ
ມນັນຄຸນແຮກໜັງຈາກປາຕານີ ຖຸກແຍກເປັນ 7 ອ້າວເມືອງ ຮາຍຊື່ອເຈົ້າເມືອງຮາມນັນທີ່ປັກຄອງຕັ້ງແຕ່ ພ.ດ.
2359-2445 ດີອ

- ຕ່ານມັນໂზຣ (Tuan Mansur) ບໍ່ຮູ້ ຕ່ານເຕີເປັນ ໂຕແລະໜໍ (Tuan Tok Nik Tok Leh)
- ຕ່ານຕີມູນ (Tuan Timun) ບໍ່ຮູ້ ຕ່ານກຸນໂຕຣ (Tuan Kundur)
- ຕ່ານຍາກ (Tuan jagong) ບໍ່ຮູ້ ຕ່ານອັບດຸລກັນດີສ (Tengku Abdul Kandis)
- ຕ່ານລື້ອເບາະໜໍ ລົງ ຮາຍາ (Tuan Lebeh Long Raja)

3. จังหวัดนราธิวาส

ມັສຢີດບ້ານຕະໂລມາເນະ

มั斯ยิดบ้านตะโละมาเนาะ ตั้งอยู่ที่ตำบลลูลูเบี๊ยะสาวอ อำเภอนาเจวะ จังหวัดนราธิวาส เป็นมัสยิดที่เก่าแก่มีอายุร้า 380 ปี สร้างขึ้นประมาณปี พ.ศ. 2167 บ้านตะโละมาเนาะ อยู่ห่างจากตัวอำเภอประมาณ 4 กิโลเมตร มีถนนแยกจากถนนสายปัตตานี - นราธิวาส ถ้าไปจากอำเภอนาเจวะไปทางนราธิวาสก่อนเข้าเขตอำเภออยู่จะมีถนนทางขวางมือเดียวไปรถเข้าถึงหน้ามัสยิดหมู่บ้านตะโละมาเนาะ ตะโละมาเนาะ เป็นภูเขาสามยอดยู ตะโละหรือตโละ(teluk) แปลว่า จ่าวหรือแผ่นดินซึ่งเร้าเข้าไปในเชิง ส่วนคำว่ามาเนาะชาวบ้านบางคนบอกว่าเป็นชื่อต้นไม้ ชื่อปันนีตันดังกล่าวไม่มีแล้วมัสยิดนี้แตกต่างจากมัสยิดอื่นตรงที่สร้างด้วยไม้ตะเคียนทั้งหลัง อาคารจะใช้หลังไม้มีคแทนตะปุหรือสกุหรือเหล็ก เป็นการสร้างแบบศิลป์ไทยพื้นเมืองประยุกต์ ผสมผสานกับศิลป์แบบจีนและมลายู ทั้งมัสยิดสร้างเป็นขั้กๆ 2 หลังติดกันมีขนาด 14.20 x 6.30 เมตร ส่วนที่เด่นที่สุดเห็นจะเป็นหลังคา หลังแรกจะมีหลังคา 3 ชั้น มุงด้วยกระเบื้องดินเผา หลังคาชั้น 3 มีโดมเป็นเก่งจีน ส่วนที่ 2 จะมีหลังคา 2 ชั้น หลังคาชั้นที่ 2 เป็นจั่ว屋ปูฐานรองรับอยู่บนหลังคาชั้นแรก รอบฐานจะแกะสลักเป็นสถาปัตย์ เช่นเป็นลูกคลายต่าง ๆ อย่างสวยงาม ด้านในจะมีบันไดชั้มสูงกว่าหกชั้นไปบนหอของฐานหลังคาชั้นที่ 2 เพื่อตะโภนเรียกธรรมชาติ

จากการสอบถ้าผู้สูงอายุของหมู่บ้านจะสามารถแนะนำและหมู่บ้านอื่น ๆ ที่ปู่ย่าตายายอยพยาพจากตะละมาเนะ ตลอดจนด้วยทักษะของบางท่าน สรุปได้ว่าที่มีการอพยพไปตั้งหลักบ้านตะ

จะมาเนาะอยู่เชิงเขานูโถห่างไกลจากตัวเมือง (ปัตตานี) ก็เนื่องจากหลบภัยสิ่งความสมัยที่ไทยตีปัตตานี ผู้ที่บุกเบิกบ้านตะโลามาเนาะตื้อท่านวันอุเขนหรือ สัยดอุเชน เดิมท่านนี้เป็นอาจารย์สอนศาสนาที่บ้านสะนอ(สะนอญันญา) เนตุนี้จึงรู้จักในนามของวันอุเขน สะนะวี (วัน อุเขนแห่งสะนอ) มีลูกศิษย์มากมายรวมทั้งรายา (จากปีที่สร้างมัสยิดเน้าจะตรงกับสมัย ปลวุ่ร้ายาบีรู) หรือผู้คนที่อยู่ในราชสำนักของปัตตานี เมื่อกองทัพไทย มาตีปัตตานี ด้วยความรักและความห่วงอาจารย์ รายาบีรู จึงจัดแจงให้ วันอุเขนพยายามไปพำนัคยังที่ที่ปลดภัยและตะโลามาเนาะเป็นทำเลที่ดีสำหรับตั้งหลักแหล่งและหลบภัยสิ่งความอย่างยิ่งกล่าวคือ

- ตะโลามาเนาะเป็นแหล่งที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยสัตว์ป่านานาชนิด ปลูกพืชและต้นไม้ งอกงาม
- ห่างไกลจากตัวเมือง ถ้าปัตตานีพ่ายแพ้ก็ยากสำหรับศัตรูที่จะค้นพบได้
- ถ้าศัตรูค้นพบก็จะสามารถขึ้นเขาและหนีไปยังเมืองต่าง ๆ เช่นกลันตัน เปร็ก เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง การสร้างเว็บ 360 องศา พาโนรามิก วีว และ อินเทอร์เรคชัน ชีด เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ปัตตานีนี้ คณะกรรมการข้อเสนอแนะ ดังนี้

- 1) ชุมชนส่วนใหญ่ที่มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจัยในเรื่องนี้ต่างต้องการให้นำร่องงานของรัฐและหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องให้ความช่วยเหลือ ส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาให้พื้นที่ทางประวัติศาสตร์เป็นที่รู้จักของประชาชนทั่วประเทศ และกระตุ้นให้ประชาชนเห็นความสำคัญ และศรัทธาในกิจกรรมการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ปัตตานีมากยิ่งขึ้น เพราะในปัจจุบันประชาชนไม่ค่อยให้ความสนใจกับการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ รวมทั้งถ้าการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ปัตตานีได้รับนิยมก็จะทำให้เกิดการท่องเที่ยวได้เข้าใจถึงประวัติศาสตร์ที่แท้จริง ประชาชนในพื้นที่จะได้มีรายได้จากการเป็นมัคคุเทศก์นำเที่ยว ค้าขายอาหารเครื่องดื่ม และด้วยลิ้นคำที่ระลึก เป็นต้น
- 2) หน่วยงานของรัฐ โดยเฉพาะองค์กรบริหารส่วนตำบลและองค์กรบริหารส่วนจังหวัดควรมีบทบาทในการบูรณะและพัฒนาพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ให้คงอยู่ เนื่องจากบางแห่งกำลังจะถูกทำลาย ได้รับความเสียหาย และไม่ได้รับความสนใจจากประชาชนในพื้นที่
- 3) ควรนำผลงานวิจัยขึ้นมาจัดพิมพ์เป็นเอกสารเผยแพร่ อันเป็นประโยชน์ต่อการให้ความรู้ความเข้าใจแก่ประชาชนทั่วประเทศ และอาจเป็นแรงจูงใจให้ประชาชนหันมาให้ความสนใจกับการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ปัตตานีมากยิ่งขึ้น
- 4) มีสถานที่บางแห่งที่สามารถพัฒนาให้เป็นทั้งสถานที่ท่องเที่ยวเชิงประวัติ เชิงอนุรักษ์ และเชิงนิเวศ เช่น ร่องรอยแม่น้ำในบริเวณวังยะหริ่งนั้น ถ้านำร่องงานของรัฐในพื้นที่ให้ความสนใจในการพัฒนาโดยการขุดร่องให้ลึก ๆ กว้าง ๆ แล้วให้เชื่อมต่อกับแม่น้ำสำคัญที่อยู่ใกล้ ๆ แล้วส่งเสริมให้มีการท่องเที่ยวโดยการลงแพตามร่องรอยดังกล่าว เป็นต้น
- 5) มีสถานที่ทางประวัติศาสตร์หลายแห่งที่หน่วยงานของรัฐให้ความสนใจและความต้องการที่เข้ามาดูแลและนำมาเป็นสมบัติของชาติ โดยทำการซ่อมแซมพลาการ จนทำให้ประชาชนในพื้นที่ไม่พอใจ มีการต่อต้านและเรียกร้องสิทธิของตนเอง เนื่องจากสถานที่ดังกล่าวมิเจ้าของที่ดีของครองกรรนสิทธิถูกต้องตามกฎหมาย ดังนั้นถ้านำร่องงานของรัฐมีความจริงใจที่ต้องการอนุรักษ์และพัฒนาสถานที่ดังกล่าวจริง ควรมีการพูดคุยกับประชาชนในพื้นที่และเจ้าของให้เข้าใจและทำความตกลงเงื่อนไขอย่างถูกต้อง
- 6) ควรมีการแปลผลิตภัณฑ์ทั้ง เว็บ 360 องศา พาโนรามิก วีว และอินเทอร์เรคชัน ชีด เป็นภาษาอังกฤษ เพื่อสามารถเผยแพร่ได้ทั่วโลก